

## POLITIČKA STRADANJA PROFESORA SALIHA BUREKA 70-tih GODINA PROŠLOG STOLJEĆA

**Apstrakt:** *Salih Burek je jedan od najuglednijih ekonomista Bosne i Hercegovine, profesor i nosilac ekonomske misli tuzlanskog područja od kraja 50-ih do početka 70-ih godina prošlog stoljeća. Zbog kritičkih pristupa prema partijskom vođenju Tuzlanskog bazena i razvijanju suprotstavljenih ekonomskih koncepcija razvoja hemijske industrije u Tuzli oštro politički diskreditiran i uklonjen iz javnog života. Politički konstruiranim policijskim optužbama svrstan u tzv. Tuzlansku grupu koja se sredinom 70-ih godina našla u središtu najveće političke afere u socijalističkom vremenu grada Tuzle i Bosne i Hercegovine u cjelini. Burek je bio najbliži saradnik Pašage Mandžića, heroja revolucije i najznačajnije političke ličnosti Tuzle tog vremena, proglašenog vođom tzv. Tuzlanske grupe. U strukturi montirane političke i policijsko-sudske inkriminacije Pašage Mandžića i tzv. Tuzlanske grupe sadržana su bukvalno sva ideološka i politička neprijateljstva koja su u tom momentu egzistirala spram socijalizma i socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji. Prepletenost sudbina Saliha Bureka i Pašage Mandžića i zajednička politička stradanja učiniće da su njihove biografije gotovo neodvojive. Presudom Okružnog suda u Tuzli (1975), osuđen na šest godina robijanja u Zenici. Nakon izlaska iz zatvora (1981) ponovo se kao naučni saradnik Ekonomskog instituta u Tuzli posvećuje unapređenju ekonomskog razvoja tuzlanskog područja.*

**Ključne riječi:** *Salih Burek, Pašaga Mandžić, tzv. „Tuzlanska grupa“, Savez komunista Bosne i Hercegovine, politički obračuni.*

## POLITICAL CONDEMNATIONS OF PROFESSOR SALIH BUREK DURING 1970s

**Abstract:** *Salih Burek is one of the most respected economists in B&H, a professor and economic thinker of the Tuzla region from the late 50s to the early 1970s. Due to critical approaches to the party leadership of the Tuzla basin and the development of the contradicted economic concepts of the development of the chemical industry in Tuzla, it is strongly politically discredited and removed from public life. Politically-designed police accusations are classified as so-called Tuzla group, which in the mid-1970s was at the center of the biggest political affair in the*

*socialist times of Tuzla and Bosnia and Herzegovina as a whole. Burek was the closest associate of Pašaga Mandžić, the hero of the revolution and the most important political figure of Tuzla of that time, proclaimed the leader of the so-called Tuzla Group. In the structure of the assembled political and police-judicial incrimination of Pašaga Mandžić and Tuzla group consisted literally of all ideological and political hostilities that existed at the time against socialism and socialist self-government in Yugoslavia. The interweaving of the fate of Salih Burek and Pašaga Mandžić and the common political suffering will make their biographies almost inseparable. By a judgment of the District Court in Tuzla (1975), he was sentenced to six years in prison in Zenica. After exiting from prison (1981), he again dedicated himself as a scientific associate of the Economic Institute in Tuzla to the improvement of the economic development of the Tuzla area.*

**Key words:** *Salih Burek, Pašaga Mandžić, “Tuzla Group”, Alliance of Communists of B&H, political condemnations.*

## Uvod

Tokom prve polovine 70-tih godina prošlog stoljeća Tuzla je preživljavala *olovne godine* svoje socijalističke historije. U tom su vremenu do usijanja intenzivirani sukobi vizija privrednog razvoja Tuzlanskog bazena (u čijem središtu je bila hemijska industrija), a pokrenuta su i neka do tada prešućivana pitanja partizanskog ustanka u ovim krajevima, zarad kojih je „revolucija pojela svoju djecu“. Na tim pitanjima su se razvijali dugogodišnji politički obračuni, koji su kulminirali hapšenjima i osudama na dugogodišnje robijanje aktera tzv. Tuzlanske grupe tokom prve polovine 1975. godine. Mjereno dubinom inkredibilne inkriminacije „grupe“ kao i brojem zahvaćenih aktera, ova afera je najveća u Bosne i Hercegovine tokom ukupnog socijalističkog vremena.

Inkriminisanom stranom je označena grupa uglednih Tuzlaka koju su odreda činili učesnici NOR-a, čak prvoborci, a neki od njih su i visoki tuzlanski intelektualci. Pašaga Mandžić, heroj revolucije i najznačajnija politička ličnost Tuzle tog vremena i Salih Burek, tuzlanski profesor i jedan od tada najuglednijih bosanskohercegovačkih ekonomista, glavni su inkriminisani akteri ove političke afere.<sup>1</sup> Sva suđenja „grupi“ odigravala su se po istovrsnom scenariju: partijske osude

1 Više kao kolateralna šteta nego kao stvarni vinovnici bilo kakve neprijateljske političke aktivnosti pripisane Tuzlanskoj grupi stradali su još: Teufik Selimović – Buđoni, prvoborac, bivši ministar unutrašnjih poslova Bosne i Hercegovine, u momentu hapšenja jedan od direktora JPTT u Beogradu; Halid Čokić, ugledni inženjer šumarstva, učesnik NOR-a, bivši zamjenik Predsjednika Tuzlanskog sreza, uhapšen sa mjesta generalnog direktora Šumsko-industrijskog preduzeća u Živinicama; Ahmed Delibegović, prvoborac, uhapšen kao penzioner „Solane“, gdje je bio na funkciji jednog od pomoćnika direktora; Fadil Čokić, predratni pravnik, učesnik NOR-a, uhapšen kao penzioner Socijalnog zavoda u Tuzli; Seniha Hodžić, uhapšena sa mjesta nastavnice jedne osnovne škole u Tuzli. Svi potiču iz uglednih tuzlanskih porodica, a pridružen im je i jedan Beograđanin, Dušan Glamočanin Pele, prvoborac, uhapšen kao penzioner JPTT.

koje traju od početka 70-tih godina prenijete su u policijske istrage i optužnicu; Okružni sud u Tuzli je bezpogovorno i po volji tužioca prihvatio optužnicu, javnost je isključena – prisustvo se obezbjeđivalo samo uz specijalne propusnice; na neke od svjedoka na strani optužnice, a ukupno je izvedeno i saslušano 37 svjedoka, vršeni su politički pritisci da terete optužene. Presuda je donijeta promptno, proces suđenja trajao je samo 17 dana, žalbe skoro da nisu ni razmatrane. Politički proskribirana i oštro sudski procesuirana „Tuzlanska grupa“, vezana za vrijeme burnih političkih obračuna u Tuzli 70-tih godina, ostala je neispričana priča. Pričana sa puno emocija i opasana dugim zidom šutnje, uz povremene i različite interpretacije u rijetkim akademskim krugovima. Zahtjevi da se čitav proces rekonstruiše, učini njegova naučna i pravna revalorizacija i izvrši konačna rehabilitacija svih ili pojedinačnih aktera u ovom slučaju nikada nisu ostvareni.

### **Ko je Salih Burek?**

Salih Burek (1924-2015), profesor ekonomije, jedan od najznačajnijih ekonomista svog vremena u tuzlanskom kraju, prvi doktor ekonomije u sjeveroistočnoj Bosni. Burek je svestrani ekonomski stručnjak, autor brojnih ekonomskih radova i studija o ekonomskom razvoju Tuzle i sjeveroistočne Bosne, te uspješni rudarski menadžer u rudnicima Kreka, Lukavac i Banovići. Za vrijeme njegovog direktovanja, Institut za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja u Tuzli prerastao u jedan od narespektabilnijih istraživačkih centara za rudarstvo i hemiju na Balkanu.

Po završenoj Trgovačkoj akademiji, 1944. godine uključuje se u NOP. U završnim operacijama za oslobođenje zemlje bio pridodat prištabskim jedinicama u Beogradu koje su koordinirale rad sa sovjetskom Armijom kao prevodilac za ruski jezik. Nakon rata ostao u Beogradu gdje je završio Ekonomski fakultet 1952. godine. Na kraju studija upoznao Pašagu Mandžića, koji je kao visoki republički funkcioner 1951. godine posjetio beogradski univerzitet tražeći da se svi bosanski studenti nakon diplomiranja vrate u Bosnu i Hercegovinu i pomognu njenu obnovu i razvoj.

Za povratak u Tuzlu, Bureku je bio presudan upravo taj Mandžićev poziv. Za vrijeme svog profesionalnog angažmana kojeg je najvećim dijelom obavljao u Tuzli i Sarajevu, Burek je bio stalno vezan za Pašagu Mandžića. Burek je bio bliski prijatelj i najbliži saradnik Pašage Mandžića, prema kojem je gajio neizmjereno poštovanje i divljenje. Visoka razlika u godinama (Mandžić rođen 1907, Burek 1924. godine) razviće među njima onu vrstu poštovanja koju vrijedni sin ima prema posvećenom ocu, mlađi prema starijem autoritetu, ali i poštovanje i uvažavanje starijeg prema raskošnom ekonomskom znanju mlađeg. Prepletenost njihovih sudbina i zajednička politička stradanja učiniće da su njihove biografije gotovo neodvojive. Imenovanje Pašage Mandžića za predsjednika Tuzlanskog

sreza (1952-1959) godine profesionalno ga je još više zbližio Mandžiću. Burek je započeo s radom u Rudniku „Kreka“ a Pašaga je u prioritetu svog mandata upravljanja Srezom Tuzla imao upravo rudnike, rudare i proizvodnju uglja. Srez je u to vrijeme približno obuhvatao prostor regije sjeveroistočna Bosna, tj. obuhvatao je preko 30 opština. Svi koji su poznavali Pašagu Mandžića svjedoče o njegovoj velikoj zainteresovanosti za problematiku rudarstva i prisnom odnosu sa rudarima, njihovim sudbinama i poštovanju prema njihovoj burnoj revolucionarnoj prošlosti. Uočivši Burekove stručne i moralne kvalitete Pašaga Mandžić ga 1957. godine predlaže za načelnika za privredu u Srezu, pa se Burek preselio iz Lukavca, gdje je obavljao dužnost upravitelja Rudnika „Lukavac“ u Tuzlu. Poznanstvo i poticaji za rudarsku problematiku, koje mu je razvijao Pašaga Mandžić, biće itekako uputni za Burekovu profesionalnu posvećenost temama tuzlanskog rudarstva.

Kao direktor Rudnika mrkog uglja „Tito“ Banovići (postavljen 1962. godine), Burek značajno unapređuje poslovanje rudnika. Uz rudnik lignita iz Velenja (Slovenija), banovički rudnik biva uvršten u jugoslovenske „rudnike sa najvećim poslijeratnim usponom u proizvodnji i standardu.“ U znak velikog društvenog priznanja, ova dva rudnika predstavljaju jugoslovensko rudarstvo na prvomajskoj paradi u Beogradu 1963. godine.

Burek prvi uvodi praksu stipendiranja učenika i studenata i direktno doprinosu stvaranju prve masovnije domaće tehničke inteligencije u tuzlanskom bazenu. U Banovićima Burek nije posvećen samo poslovanju rudnika i proizvodnji mrkog uglja, nego je zaslužan za ekonomski razvoj i urbanizaciju ove opštine. Njegovom odlukom rudnik finansira izgradnju banovičkih ulica, izgradnju stadiona, izgradnju fontane u centru opštine i podizanje zgrade Radničkog doma, koja postaje središte kulturnih zbivanja u opštini. Međutim, tadašnja politička vrhuška u Sarajevu nije blagonaklono gledala na ove Burekove doprinose unapređenju urbaniteta Banovića, tretirajući ih kao rasipništvo, pa Burek „zarađuje“ prve negativne političke poene. Njegovim već tada formiranim političkim protivnicima će kasnija nesreća u banovičkom rudniku poslužiti da zaustave njegovu tek započetu političku karijeru. Naime, nakon izbora za člana Sreskog komiteta Saveza komunista, 1963. godine, već na sljedećim izborima, 1965, Burek će biti izostavljen sa spiska predloženih komunista za Sreski komitet SK.

Nakon Banovića, Burek će profesionalnu karijeru nastaviti u Sarajevu, gdje od 1964. godine obnaša funkciju člana Ekonomskog vijeća Republičke skupštine i sekretara Republičke skupštine za vrijeme dok je Džemal Bijedić bio predsjednik ove Skupštine. Akademsku karijeru izvodio je kao profesor političke ekonomije i ekonomike rudarstva na Tehnološkom i Rudarskom fakultetu u Tuzli i Višoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Brčkom. Ekonomske priloge je objavljivao u *Biltenu* Društva ekonomista Bosne i Hercegovine, koji izlazi od 1951. godine pa sve do 1964. godine kada prerasta u poznati bosanskohercegovački ekonomski časopis „Ekonomska gledišta,“ kojeg je izdavalo Društvo ekonomista Bosne i Hercegovine. U tom vremenu samo je mali broj ekonomista aktivan na teorijsko-istraživačkoj

ravni. Burek je kao ugledni bosanskohercegovački ekonomista bio član Izdavačkog savjeta ovog časopisa od njegovog osnivanja 1964. godine pa sve do svog hapšenja početkom 1975. godine. U prvom broju „Ekonomskog glasnika“ u raspravi o perspektivama razvoja Bosne i Hercegovine Burek diskutuje o ekonomskom zaostajanju Bosne i Hercegovine u okviru jugoslovenske Federacije. Jedan je od prvih bosanskih ekonomista koji je ukazivao na prelivanje dohotka u primarnoj raspodjeli iz Bosne i Hercegovine u razvijene dijelove Jugoslavije. Na početku 70-tih godina Burek je u sarajevskom časopisu „Pregled“ argumentiro ekonomske prednosti jugoslovenskog samoupravljanja.

Burek je predvodio izrade strategija ekonomskog i hemijskog razvoja Tuzle i tuzlanskog bazena. Dokazivao je pogrešnost ekonomskog vođenja Tuzle, predstavljajući prve kalkulacije materijalnih šteta od tonjenja Tuzle. U sukobu sa lokalnim i republičkim političkim vrhom ušao je kao direktor Instituta za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja u Tuzli zbog razvijanja zvaničnoj politici suprostavljenih privrednih koncepcija razvoja Tuzle. Suprostavljene ekonomske koncepcije o razvoju Tuzle i žustre ekonomske debate koje je vodio sa tuzlanskim političkim i državno-administrativnim vrhom biće razlozi zbog kojih je prvo isključen iz Saveza komunista i smjenjen sa mjesta direktora Instituta (1972), a potom nekoliko godina kasnije (1974) uvršten u Pašaginu „grupu“.

U politički konstruiranim optužbama (1975) osuđen je prvo na sedam, a potom na šest godina robijanja u zeničkom zatvoru. Iako je u svojim naučnim radovima i predavanjima isticao ekonomske prednosti samoupravljanja u predmet inkriminacije upisano mu je da je izvodio kritike ekonomije samoupravljanja i širio propagandu o prednostima sovjetskog sistema, zatim da je širio nacionalnu netrpeljivost i tvrdio da u Jugoslaviji nema „slobode i borbe mišljenja.“ Optužbe su formirane bez ijednog materijalnog dokaza, tj. samo na osnovu iznuđenih svjedočenja njegovih prijatelja i poznanika.

Nakon izlaska iz zatvora (sredinom 1981) ponovo se kao viši naučni savjetnik Ekonomskog instituta u Tuzli posvećuje naučnoistraživačkom radu i unapređenju ekonomskog razvoja Tuzle i sjeveroistočne Bosne na Ekonomskom institutu u Tuzli, gdje će i nakon penzionisanja ostati aktivan sve do 2002. godine.

### **Zašto je stradao Salih Burek?**

U svih proteklih gotovo pedeset godina ostalo je nerazjašnjeno pitanje - zašto su se dojučerašnji politički drugovi tako silovito okrenuli protiv Pašage Mandžića i Saliha Bureka? Zašto toliko partijske kritike i omalovažavanja koji su odveli u smrt politički najznačajnijeg Tuzlaka socijalističkog vremena, narodnog heroja, Pašagu Mandžića i kome i u koje svrhe, je uopšte, trebalo političko konstruisanje i tako gruba osuda i dugogodišnje robijanje dr. Saliha Bureka. Tu je i neizbježno pitanje – zašto je priča o Pašagi Mandžića i Salihu Bureku ostala

zatamnjena, čak i u naše vrijeme liberalnijeg, postkomunističkog društvenog poretka?

Jedini dokazni argument za „neprijateljstvo“ ove „grupe“ Okružni sud u Tuzli je nalazio u „njihovim sastancima i sjedeljkama u stanovima, vikendicama, lovištima, hotelima na kojima su se pripadnici ove grupe dogovarali i analizirali praktično sva aktuelna pitanja razvoja našeg društva i izvlačili zaključke za rad“. Krivičnim djelima su, dakle, proglašavane priče na privatnim druženjima. Pojedinci svrstani u „grupu“ su označeni državnim neprijateljima i nacionalistima za privatne „razgovore“ i „zaključke“, neki od njih u manje-više pripitom stanju! Iz svih 37 izvještaja o SDB-ovskom isljeđivanju svjedoka koji su prisustvovali ovim razgovorima, uz prišluškovane razgovore telefonima su jedini dokazni materijali. Ne može se izvući razuman zaključak o nikakvim njihovim „zaključcima“, a pogotovo da postoji bilo kakav pisani trag „zaključaka“ ove „grupe.“ Muhamed Ibrahimović, predsjednik Okružnog suda u Tuzli, sagledavši apsurdnost dokaza policijske istrage republičkog ministra unutrašnjih poslova, Mate Andrića, uzeo je bolovanje i izuzeo se od vođenja daljeg sudskog procesa.

Svi „spasioci“ socijalističkog sistema od „neprijateljstva“ Mandžića i „grupe“ su u to ime sebi široko otvorili vrata ličnog političkog napredovanja, što je tipični standard karijerističkog ponašanja birokratiziranih političkih struktura. U ideologijskom zanosu ovakvog „branjenja“ jugoslovenskog socijalizma od Mandžića i „grupe“, sem lokalnih i republičkih partijskih i istražno-policijskih dužnosnika, učestvovao je i jako veliki broj „običnog“ partijskog članstva i građana. Na posljednjem sastanku Opštinskog komiteta SK Tuzla, februara 1975. godine na kome je u konačnici zaokružen profil neprijateljstva „grupe“, Hasan Dervišbegović iznosi tipično ideologizirano konstruiranu izjavu medijima da je osudu „antisocijalističkog i antisamoupravnog neprijateljskog djelovanja“ ove „grupe“ izreklo 1.700 članova Saveza komunista Tuzla! Široko partijsko članstvo uz pritiske članova Opštinskog komiteta je osude izrazilo tek nakon što je „grupa“ osuđena (u junu 1975). Kako je partijska disciplina prirodni ishod političko-birokratske hijerarhijske ovisnosti niže pozicioniranih članova, proistekle iz straha i/ili karijerističkih pobuda i interesa, većina ovakvih pojedinaca stavljala se na stranu podržavanja apriorne aksiomatičnosti partijskih informacija i pravovjernosti stavova političkih struktura. Potvrđuje se, po ko zna koji put, da je „zarobljeni um“ fenomenologija svijesti koja sebe afirmira prikazujući “nepostojeće postojećim” a postojeće proglašavajući fiktivnim.

Iako je sam Burek smatrao da je njegovo hapšenje (februar 1975) uslijedilo „u cilju rušenja Pašage Mandžića“, ima se osnova tvrditi da je Burek, zapravo, zbog svojih ekonomskih koncepcija koje su umnogome bile u suprotnosti sa zvaničnim stavovima državnih organa, čak i prije Mandžića bio ključna meta za politički odstrel. To dokazuje činjenica da će Burek prvi od ove „grupe“ pretrpjeti politički udar – biti isključen iz Saveza komunista 1972. godine, tri godine prije političkog i policijskog udara na Mandžića i ostale članove tzv. Tuzlanske grupe.

Dr. Burek je jedan od najranijih bosanskih ekonomskih kritičara „makaza cijena“ preko kojih se preliwao dohodak iz Bosne i Hercegovine. Još 1964. godine on ukazuje na posljedice depresiranih cijena bazno-sirovinskih proizvoda, koje su vodile preliwaju dohotka iz Bosne i Hercegovine u razvijene regione na jugoslovenskom tržištu. Među rijetkima je u socijalističkoj ekonomskoj misli Bosne i Hercegovine koji, zajedno sa profesorom tehnologije Stjepanom Ivićem – na primjeru hemijske industrije - programski projicira zaokruživanje samostalnog industrijskog razvoja Bosne i Hercegovine na primjeru Tuzlanskog bazena.

Nasuprot tome, funkcioniranje privreda republika ondašnje SFRJ održavano je zajedničkom ekonomskom politikom na nivou jedinstvenog jugoslovenskog tržišta. Režim korištenja soli – ključnog proizvodnog *inputa* za više industrijskih grana (od hemijske do prehrambene) u jugoslovenskim republikama nalagao je sasvim drugačiju projektnu opredjeljenost industrije soli u Tuzli. Zaduženno tijelo ispred SIV-a - *Udruženje proizvođača i potrošača soli* na saveznom nivou strukturiralo je reprodukcioni lanac prerade soli, sem u Bosni i Hercegovini, na četiri jugoslovenske republike (Sloveniju, Hrvatsku, Srbiju i Makedoniju), određujući republičke lokaciju reprodukcioni karika (poslovnih sistema) u ovom lancu. U takvom rasporedu Bosna i Hercegovina je pripala uloga proizvođača sirovina - proizvodnje soli, dok se njena prerada uz onu u Tuzli provodila i u spomenutim republikama. Po proračunu saradnika Ekonomskog instituta u Sarajevu, u ukupno raspodijeljenoj vrijednosti proizvodnje pojedinih sektora u druge republike posebno je istaknuto mjesto sektora hemijske industrije (44,3%).<sup>2</sup> Otuda i puno skromniji (dozvoljeni) kapacitet prerade soli u Tuzlanskom bazenu od onog koji su na Institutu za hemijska i rudarsko-tehnološka istraživanja programski projicirali dr. Salih Burek i dr. Stjepan Ivić. Svi oni koji su podržavali programski koncept potpune prerade soli u kalciranu sodu u Tuzli (tada u vidu projekta Fabrike kalcinirane sode u Bukinju i čitavog niza dopunskih projekata proizvodnje drugih *inputa* za kalciranu sodu, koje je izradio Institut) bili su ušutkani ili na ovaj ili onaj način udaljeni sa dotadašnjih funkcija u preduzeću „Rudnik soli i solane“ (Smajl Trbonja) i Tehnološkom fakultetu i Institutu (dr. Salih Burek je smjenjen sa mjesta direktora Instituta, a zbog političke nepodobnosti prepriječen mu je izbor za redovnog profesora), dok profesoru Stjepanu Iviću, nakon 1972. nije obnovljen mandat dekana na Tehnološkom fakultetu). Na mjesto direktora „Rudnika soli i solana“, umjesto Smaila Trbonje, došao je Hazim Hasić, koji je dosljedno proveo politiku podjele rada na jugoslovenskom tržištu proizvodnje i prerade soli. Upute i podrška Hasiću dolazile su direktno od Milanka Renovice, predsjednika Izvršnog vijeća/Vlade SR Bosne i Hercegovine, kasnijeg predsjednika Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine i predsjednika Predsjedništva Centralnog komiteta SKJ. Tvrdoglavost da brani koncept potpune prerade soli u kalciranu sodu u Tuzli i da dosljedno brani projektne tehnološke i ekonomske nalaze o tome koje su izvodili mnogobrojni stručnjaci Instituta, dr. Salih Burek će skupo platiti. Biće to glavni

---

<sup>2</sup> Studija: *Regionalizacija u Bosni i Hercegovini*, Ekonomski institut, Sarajevo, 1992, 46.

razlog da bude uvršten kao ključni član Pašagine „grupe“ i odrobija punih šest godina u zeničkom zatvoru.

Treba dodati i da je dr. Salih Burek prvi problematizirao ekonomsko zaostajanje Tuzle i izvršio prve proračune ekološkog devastiranja u ovom gradu, direktne i indirektne štete usljed eksploatacije soli, koje je obznanio 1972. godine. Naravno da je to bio udar na gradsku i regionalnu partijsku i državnu nomenklaturu, kojoj se indirektno prigovaralo da vodi pogrešnu lokalnu ekonomsku i urbanu politiku. Bio je to dovoljan razlog da, kako je već napomenuto, dr. Burek prvi od tzv. Tuzlanske grupe ponese teret političke odmazde. Nakon oštih partijskih kritika na Opštinskom komitetu isključen je iz Saveza komunista 1972. godine. Za pojedince u partijskoj nemilosti to je u kontekstu ondašnjeg vremena podrazumjevalo znatno sužavanje prostora javnog djelovanja. Između ostalog, Bureku je, tada u nastavno-naučnom statusu vanrednog profesora, prepriječen ne samo izbor u redovnog profesora na Tehnološkom fakultetu 1974. godine<sup>3</sup> već uopšte i dalji angažman na Tehnološkom i Rudarskom fakultetu u Tuzli. Uskraćuje mu se i politička podrška za ostanak na mjestu direktora Instituta, sa kojeg je smjenjen sedam dana nakon isključenja iz Saveza komunista. Dr. Burek tada odlazi iz Tuzle i zapošljava se kao profesor na Višoj ekonomsko-komercijalnoj školi (VEKŠ) u Brčkom, gdje kao jedini doktor ekonomskih nauka počinje pripremati prerastanje VEKŠ-a u Ekonomski fakultet, gdje ostaje sve do hapšenje 1975. godine.

Duboke razlike koje je Pašagina „grupa“ u širem krugu ispoljavala u sudaru svojih viđenja i projektovanja lokalnih privrednih koncepcija u Tuzli sa zvaničnim lokalnim, ali i republičkim političkim establišmentom. Suprostavljene koncepcije lokalnog ekonomskog razvoja etablirane su, prevashodno, u razvoju hemijske industrije (fabrike „Soda“ i „Solane“) i elektroenergetskog sektora, tj. rudnika „Kreka-Banovići“ i odnosa rudnika sa Termoelektranom „Tuzla“, te problema tonjenja grada. Prevashodnu političku pozornost, iz koje će političke strukture vremenom napraviti slučaj tzv. Tuzlanske grupe, dobila je namjera izgradnje Fabrike sode „Tuzla“ u Bukinju. Ideju koju je Pašaga Mandžić iznjedrio krajem pedesetih godina, učvrstiće dr. Salih Burek i Smail Trbonja. Trbonja je tada bio direktor preduzeća „Rudnik soli i solane“, koje je trebalo da bude nosilac investicije. Predprojektna tehnološka istraživanja uradio je dr. Stjepan Ivić, naučni saradnik Instituta i profesor Tehnološkog fakulteta u Tuzli. Fabrika sode u Bukinju je trebala činiti početnu i ključnu kariku u projektovanju razvoja hemijske industrije tuzlanskog bazena na bazi domaćih *inputa* (domaćih sirovina i domaćih kadrova). Po profesoru Iviću značaj izgradnje Fabrike sode u Tuzli je, štaviše, „brži i bolji put jačanja hemijske industrije u SR Bosne i Hercegovine.“ Također, važan razlog za lociranje Fabrike sode u Tuzli je obezbjeđenje naknade za sanaciju posljedica tonjenja Tuzle, uzrokovanih nekontrolisanom eksploatacijom soli, koja je već značajno ugrožavala jezgro grada. Za realizaciju bitno drugačijeg koncepta Izvršnog

3 U to doba, sastavni dio izvještaja o nastavno-naučnim izborima na univerzitetima bila je „moralno-politička podobnost.“ Dr. Burek je izbor u vanrednog profesora na Tehnološkom fakultetu imao u periodu 1972-1974. godina.

vijeća/Vlade SR Bosne i Hercegovine bio je zadužen Hazim Hasić, direktor „Soda-so“ kombinata. Novi koncept je promovirao razvoj malotonažne hemijske industrije koja se više oslanjala na uvozne sirovina, „oslobađajući“ znatnu količinu soli za finalne prerade u drugim republikama. Projekat izrade ovog programa predvodio je prof. dr. Svetozar Pribičević.

## **Geneza partijskih i policijskih optužbi**

Naročitu odbojnost prema Pašagi Mandžiću i Salihu Bureku pokazali su pojedinci iz tadašnje tuzlanske političke vrhuške, najistureniji su bili Esad Horozić Erozije, Slavojka Janković, Ljubo Jurošević i Predrag Jovanović. Veoma veliki broj ljudi po mjesnim i organizacijama Saveza komunista u preduzećima i društvenim institucijama je bio uključen u izricanje političkih i uopšte javnih osuda i žigosanje ličnosti Pašage Mandžića i Saliha Bureka. U stigmatiziranju njihovih ličnosti, ali i ostalih iz „grupe“, naročito su se, uz članove Opštinskog komiteta SK Tuzla, na lokalnom nivou isticale partijske i sindikalne strukture u „Kreki“ i pojedinci na Institutu za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja (na Institutu su, zapravo, postojale dvije grupe, jedna je držala stranu dr. Bureka, druga je, pomognuta instrukcijama iz Opštinskog komiteta, bila oštro protiv dr. Bureka). Mnogi od njih su kasnije ostvarili visoke političke i akademske karijere, a uticaj nekih od njih i danas je veliki. Upravo ta činjenica ulazi u meritum razumjevanja zašto tolike godine šutnje i ograđivanja od Pašage Mandžića, dr. Saliha Bureka u njihovoj rodnoj Tuzli, čijoj su političkoj i privrednoj afirmaciji posvetili čitav svoj život.

Konačni obračun Partije sa Pašagom i „grupom“, oštro je najavio Mato Andrić, ministar republičke policije, na sjednici CK SK Bosne i Hercegovine u februaru 1975. godine, kada se prvi put zvanično saopštava javnosti postojanje „neprijateljske grupe u Tuzli“, čije jezgro sačinjavaju Pašaga Mandžić, Salih Burek i Teufik Selimović Buđoni. Andrić saopštava da se radi o „drskim neprijateljima koji pokušavaju da se organizuju u napadu na Ustavom utvrđeni poredak.“ Pripisuje im se ono što oni ni u snu ne bi mogli pomisliti - proslaljinistička i nacionalistička gledanja na jugoslovensko društvo.

Najbliži Mandžićev saradnik, dr. Salih Burek je u montiranom procesu s izrežiranim izjavama svjedoka, optužen da je u svom stanu i stanu Mandžića, tokom 1974. godine, širio neprijateljsku propagandu time što je ukazivao da ekonomske slabosti jugoslovenskog socijalizma proističu iz samoupravljanja, zatim da je kritikovao stanje prezaduženosti zemlje, korupciju i visoku inflaciju, te da je preferirao centralistički sovjetski sistem planiranja. Vrhovni sud Bosne i Hercegovine ga je 1975. godine osudio na 6 godina zatvora u Kazneno popravnom domu u Zenici.<sup>4</sup> Da stvar pervertirane presude bude očitija dokaz su Burekovi

---

<sup>4</sup> Prema Optužnici Okružnog Javnog tužilašta Tuzla od 28. 4. 1975. godine i Presudi Okružnog i Vrhovnog suda (koji je odlučivao po Burekovoju žalbi) 1975. godine.

objavljeni naučni radovi koji, sasvim suprotno od optužbe, elaboriraju racionalnosti ekonomije samoupravljanja (između ostalih objavljenih u sarajevskim časopisima *Ekonomski glasnik* i *Pregled*, te beogradskom listu *Borba*).

## **Burekove ocjene zapostavljanja ekonomskog razvoja Tuzle i Bosne i Hercegovine**

Tuzla je šezdesetih i sedamdesetih godina zaostajala u ekonomskom razvoju za ostalim opštinama sjeveroistočne Bosne. Precizna saznanja o tome daje upravo dr. Salih Burek. Prve nalaze svog istraživanja o ekonomskom razvoju Tuzle dr. Burek je saopštio na „Regionalnom savjetovanju o privrednom i društvenom razvoju sjeveroistočne Bosne“, održanom u Tuzli, u januaru 1972. godine. Prema u ono doba jedinstvenoj, precizno izvedenoj ekonomskoj analizi dr. Bureka, ovaj grad je pogođen dvostrukim hendikepom:<sup>5</sup>

Prvo, i pored koncentrisane industrije, Tuzlu u periodu 1961-1969. godine obilježava apsolutno i relativno zaostajanje za ostalim opštinama sjeveroistočne Bosne (po rastu narodnog dohotka stoji na 15. mjestu od ukupno 18 opština u ovom dijelu Bosne i Hercegovine). Usporeniji rast narodnog dohotka u odnosu na Tuzlu imale su samo četiri opštine: Šekovići, Lukavac, Ugljevik i Banovići. Tendenciju opadanja udjela narodnog dohotka u ukupnom narodnom dohotku osamnaest opština dr. Burek predstavlja poređenjem 1961. godine u kojoj je ovo učešće iznosilo 30% i 1969. godine u kojoj ovo učešće opada na 27%.

Drugo, štetama nanesenim Tuzli eksploatacijom soli (stanje: septembar 1970. godine), o kojim dr. Burek piše kao o „posve neprijatnoj činjenici“: *Riječ je o ogromnoj šteti na društvenom bogatstvu grada Tuzle, a koju uzrokuje eksploatacija soli ispod grada. Šteta, tako uzrokovana, iznosila je krajem septembra 1970. godine oko 500 miliona dinara. A bojati se da ubuduće ne bude i veća, s obzirom na način i intenzivnost eksploatacije soli, ugroženost nekih većih objekata u gradu, kao i na inflaciju čije su posljedice u Tuzli, upravo zbog spomenutih šteta, negativnije od uobičajenih posljedica.*<sup>6</sup>

Preciznost Burekovog proračuna o štetama učinjenim eksploatacijom soli u Tuzli pokazuje njegov slijedeći nalaz: *A šta to znači za Tuzlu može se najbolje nazrijeti iz činjenice da se obim uzrokovanih, a ne nadoknađenih šteta već približio obimu narodnog dohotka koji je ostvaren recimo 1969. godine. Jer, 1969. godine narodni dohodak ostvaren na području opštine Tuzla iznosi 757 miliona dinara, u čemu dohodak industrije iznosi 262 miliona dinara. Prema tome, šteta na društvenom bogatstvu grada Tuzle maltene približna je dvogodišnjem ukupnom narodnom dohotku koga ostvaruje ukupna industrija u Tuzli.*<sup>7</sup>

5 Prepis priloga diskusije Saliha Bureka na „Regionalnom savjetovanju o privrednom i društvenom razvoju sjeveroistočne Bosne“, Tuzla, 31. januar 1972, Arhiv Ekonomskog instituta u Tuzli. (dalje: Salih Burek, *Prepis priloga diskusije*).

6 Salih Burek, *Prepis priloga diskusije*, 2.

7 *Isto*, 2

Nakon ovih nalaza, dr. Burek pronicljivo zaključuje da „Tuzla nema onaj ekonomski potencijal koji se iskazuje uobičajenom statističkom metodologijom“, te da je „taj potencijal neophodno korigovati visinom štete koje uzrokuje eksploatacija soli,“ nakon čega bi Tuzla „sasvim sigurno bila na jednom od posljednjih mjesta po intenzitetu svog razvoja u sjeveroistočnoj Bosni.“

Budući da je sjeveroistočna Bosna „poznata po svom prirodnom bogatstvu, a naročito po nekim atraktivnim mineralnim sirovinama“, piše on, to je zaostajanje sjeverostočne Bosne „zaista začuđujuće“. I sada slijedi njegov hrabri komentar, koji ne srećemo ni kod jednog drugog istraživača društveno-ekonomske zbilje u zemlji, koji će do kraja uznemiriti visoke partijske kadrove zadužene za grad Tuzlu i makroregiju sjeveroistočna Bosna. Za lokalne partijske dužnosnike bio je naročito zabrinjavajući slijedeći Burekov stav: *Iako prirodno bogatstvo nije uzročnik zaostajanja sjeveroistočne Bosne, smatram da su uzroci zaostajanja ipak locirani u samoj regiji. Oni leže više-manje u nama – u kadrovima ove regije. Zbog toga smo zaslužili i kritiku, jer smo svojim radom doprinijeli ne samo usporenijem razvoju regije, no i Bosne i Hercegovine u cjelini.*

Burekovo prekoravanje „nas koji smo zaslužili kritiku“ direktno se odnosi na partijsku nomenklaturu, koja je, u osnovi, držala konce upravljanja u zemlji. Dr. Burek istovremeno prejudicira odgovor koji bi nastojao opravdati ovo zaostajanje nedostatkom, odnosno smanjenim pritanjem investicija u makroregion sjeveroistočna Bosna: *Neko će možda reći: nema razvoja bez investicija, a investicije su posljednjih godina zaostajale u sjeveroistočnoj Bosni, odnosno iznosile su svega 64% od prosjeka investicione potrošnje po stanovniku u Bosni i Hercegovini. Tačno je to, ali je tačno i nešto drugo. Danas se smatra da znanje i organizacija imaju veći značaj za razvoj od raspoloživog kapitala. Kapital je pokretljivi po pravilu, on je tamo gdje je i znanje. Znanje stvara i locira kapital – znanje ga i održava. Dakle, po meni, kadrovi, naročito rukovodeći, čine usko grlo u našem razvoju i bez uklanjanja tog grla nema velikih uspjeha.*<sup>8</sup>

Naravno da je ovaj Burekov referat, iako nije nikoga personalno prozivao za dato ekonomsko zaostajanje i ekološko devastiranje Tuzle, pogađao gradsku i regionalnu partijsku nomenklaturu i njeno namještanje podobnih za privredne rukovodioce. Slijedi njegovo do kraja razgolićenje prakse postavljanja podobnih rukovodilaca: *Već smo u drugoj godini realizacije Petogodišnjeg plana razvoja, bez planova i programa, a ima i takvih čije ponašanje odudara od normi tržišno-planske privrede. Sve to zabrinjava, a i upozorava da u našem poimanju pa i radu mnogo štošta treba promijeniti nabolje.*<sup>9</sup> U primjedbe na zapuštenost privrednog razvoja Tuzle i njenih privrednih i naučnih institucija koje dr. Burek stavlja na dušu lokalnom političkom rukovodstvu spadaju i one koje se odnose na rad Instituta za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja, kojim Burek tada rukovodi. Formiran početkom 60-tih godina Institut je, zahvaljujući upravo dr. Bureku razvio tim od blizu 200 stručnjaka posvećenih opsežnim tehnološkim i rudarskim istraživanjima na području

<sup>8</sup> Isto, 3.

<sup>9</sup> Salih Burek, *Prepis priloga diskusije*, 4.

Bosne i Hercegovine, ali i van nje (značajna istraživanja rađena su za potrebe rudarskih kopova u Hrvatskoj i Srbiji). Naročita fokusiranost je na rudarskim i hemijskim tehnologijama, eksploataciji i preradi mineralnih sirovina na području sjeveroistočne Bosne, o čemu je dr. Burek, također, pisao.<sup>10</sup>

Međutim, politički i državni zvaničnici nemaju sluha za tuzlanski Institut i često istraživačke poslove, za koje je upravo ovaj Institut najkompetentniji, čak i na samom području sjeveroistočne Bosne, usmjerava drugim istraživačkim institucijama. Voda je pretila čašu upravo u vremenu kada se političke strukture još uvijek nezvanično i van očiju javnosti razračunavaju sa Pašagom Mandžićem i počinju prozivati skupinu njegovih saradnika u kojoj je, svakako, najistureniji dr. Salih Burek. S obzirom da je dr. Burek direktor Instituta za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja, a Institut funkcionira kao jedna od najuspješnijih tuzlanskih institucija, političke strukture počinju voditi neku vrstu tihog otpora prema Institutu. To se naročito vidi na primjeru Rudnika „Kreka“ koji, pod direktivama političkih moćnika apstinira od naučnih usluga Instituta. Dr. Burek se ne miri sa ovom situacijom i iznosi ove probleme s Institutom u javnost početkom 1971. godine. Burek tom prilikom istura čak i mogućnost da se usljed apstinencije prema Institutu, tuzlanski Institut preseli u Sarajevo, gdje je već imao svoj istraživački zavod (Zavod za rudarstvo u Sarajevu je bio u sastavu tuzlanskog instituta).

Informaciju o tome prvi prenosi *Front slobode: Ljudi u Institutu tvrde da godišnje za naučno-istraživački rad preduzeća daju četiri puta više nego što je prošlogodišnji ukupni bilans njihovih zavoda. Ipak, mnogi poslovi odlaze van područja..... dovoljno je napomenuti da su vrata Titovih rudnika gotovo zatvorena za Institut. Otuda i orijentacija na saradnju s mnogim drugim preduzećima, pretežno van tuzlanskog regiona. Radi se o aranžmanu sa sarajevskim 'Energoinvestom' o petogodišnjoj saradnji čija bi ukupna vrijednost iznosila 35 miliona dinara“, pa je „doktor Salih Burek, direktor Instituta sasvim ozbiljno iznio razmišljanje o preseljenju Instituta u Sarajevo.“<sup>11</sup>*

Vraćajući se na ovaj problem na pomenutom Regionalnom savjetovanju o privrednom i društvenom razvoju sjeveroistočne Bosne, početkom 1972. godine dr. Burek ponovo skreće pažnju na tihi otpor tuzlanskih i republičkih političkih snaga prema Institutu: ... *bilo bi normalno očekivati, s obzirom na lokaciju Instituta, s obzirom na činjenicu da sjeveroistočnoj Bosni nedostaju stručnjaci, pogotovu kreativni (u predhodnom dijelu izlaganja dr. Burek konstatuje da na području sjeveroistočne Bosne tada nedostaje 700 stručnjaka – KH), da Institut upravo na području sjeveroistočne Bosne ima pune ruke posla, a on ga eto nema.*<sup>12</sup> U nastavku dr. Burek ukazuje na apsurdnu situaciju, još uvijek ne shvatajući da ona dolazi od blokade koju Institutu prave tadašnje političke strukture: *Karakteristično je napomenuti da usluge Instituta najviše koristi 'Energoinvest'. Npr, u*

10 Vidi: Salih Burek, Proizvodnja i produktivnost bosansko-hercegovačkih ugljenokopa, *Ekonomski glasnik*, Sarajevo 1967, br. 3-4.

11 Institut gura i – kuka, *Front slobode*, br. 1256, 3. mart 1971, 3.

12 Salih Burek, *Prepis priloga diskusije*, 5.

*prošlogodišnjoj realizaciji (odnosi se na 1971. godinu) učešće 'Energoinvesta' iznosi 27%, a što je znatno iznad učešća drugih. Uvjereni smo da poslovna spona Instituta sa „Energoinvestom“ nije zasnovana na sentimentalnosti 'Energoinvesta', jer sentimentalnosti nema kod firmi koje posluju u uslovima svjetske konkurencije. To je spona zasnovana na težnji 'Energoinvesta' da u svom ukupnom radu ima što veću zastupljenost stručnog rada, naučnoistraživačkog rada, a to i jeste ono što je najglavnije – ono što izostaje kod mnogih koji u istraživačkom radu vide samo troškove, a ne vide i dohodak.*

Dr. Burek zapravo aludira na činjenicu da je Institut isključen iz naučno-istraživačkih programskih pristupa tvornice glinice u Zvorniku (kapaciteta 600.000 tona godišnje) i „Energoinvestovih“ programa izgradnje hemijskog kompleksa na području tuzlanskog bazena. Posebno se Burekova aluzija odnosila na program „Energoinvesta“. Naime, nekoliko godina ranije politički zvaničnici iz Saveza komunista u Sarajevu su „Energoinvestu“ dali koncesiju za hemijsko-tehnološka istraživanja u Tuzli. Iako su političke strukture nastojale zaobići Institut, upornim zalaganjem Pašage Mandžića istraživačko-projektni posao je dodijeljen Institutu u Tuzlu. Institut je sačinio opsežni program izgradnje nove tvornice sode prema međunarodnim ekonomskim i ekološkim standardima. Posebno treba naglasiti da je ovim programom prvi put u sjeveroistočnoj Bosni predviđena ekološka zaštita pri gradnji nekog proizvodnog preduzeća. To je značilo da se fabrika sode projektuje kao ekološki čista, tj. bez tzv. „bijelog mora“ (vanjskih otpadnih tvari). Još uvijek politički aktivan (dakle, prije političkog razračunavanja s njim) Mandžić je postavio i kamen temeljac za ovu tvornicu. Međutim, izgradnja ovakve tvornice je zaustavljena sa „viših instanci.“

Kasnije je na istoj lokaciji sagrađena današnja tvornica deterdženata „Dita,“ a pitanje taložišta „bijelog mora“ u Lukavcu je do danas ostalo otvorenim. Radi se o katastrofalnim promašajima lokalne partijske elite na koje je Pašaga Mandžić stalno ukazivao. Sinhronizovanost istovrsne kritike Mandžića i dr. Bureka nije slučajna, jer je zasnovana na jedinstvenoj naučnoj osnovi Instituta za rudarska i hemijsko-tehnološka istraživanja. Odgovor Partije uslijediće koji mjesec kasnije partijskom kritikom Bureku u Osnovnoj organizaciji Saveza komunista Instituta, a znatno oštrije koju godinu poslije. Biće vezan za kulminaciju Mandžićevog sukoba sa Partijom, a koje je kobno završilo po Bureka.

U Tuzli su se dugo osjećale posljedice, od kojih su neke i danas aktuelne, mnogih neriješenih privrednih problema upravo iz tog perioda, a na koje su partijski „nepodobni“ Pašaga Mandžić i dr. Salih Burek već tada ukazivali. Prvenstveno se radi o njihovoj koncepciji razvoja hemijske industrije zasnovane na domaćim sirovinama koje su bile u suprotnosti sa saveznim koncepcijama integriranja ekonomije SR Bosne i Hercegovine u jedinstveno jugoslovensko tržište. Bosna i Hercegovina je u jugoslovenskoj podjeli rada pripala uloga nosioca bazne industrije – tj. oslonca sirovina (uglja, čelika i soli) za ostale republike, čemu su se Mandžić i Burek indirektno protivili praveći programe industrijskog razvoja tuzlanskog bazena na bazi soli i uglja, podrazumjevajući zaokruživanje sirovinskog i finalnog

tehnološkog kruga ovih proizvoda na području tuzlanskog bazena i na toj osnovi jačanje domaćeg kadra i naučne industrijske misli. S tim u vezi su i njihova gledanja na ekonomske i socijalne posljedice tonjenja u tuzlanskoj gradskoj jezgri i tim povodom upućene inicijative za formiranje Fonda za tonjenje grada, zatim odnose rudnika uglja i Termoelektrane „Tuzla“ gdje se Pašaga zalagao za njihovu integraciju, ekološka rješenja hemijskog kompleksa tuzlanskog bazena uključujući tretman „bijelog mora“ u Lukavcu, otvaranje Tehnološkog fakulteta, masovno stipendiranje studenata i učenika rudarske i tehnološke struke, itd.

## Hapšenja i podizanje optužnice

O hapšenjima 24. februara 1975. godine u prvi mah se nije govorilo. Hapšenja su izvedena gotovo konspirativno, bez očiju javnosti. Objavljenja je tek vrlo štura informacija u obliku neautorizovanog saopštenja da je u Tuzli pohapšena „neprijateljska grupa,“ ali bez navođenja imena uhapšenih. Dva mjeseca poslije pritvaranja, optužnicu je Okružnom sudu u Tuzli podnio zamjenik javnog tužioca Nurija Hadžić. Optužnica je zavedena pod broj KT-115/75 i datira od 28. aprila 1975. godine. Sadržana je na 31 stranici gusto kucanog teksta, a zaprimljena je u Okružnom sudu 30. juna 1975. godine. Za sve optužene optužnica se, prema tadašnjem *Zakonu o krivičnom postupku*, temeljila na krivičnim djelima: „neprijateljske propagande“, „izazivanja nacionalne netrpeljivosti“ i „povrede ugleda države i njenih predstavnika“.

Salih Burek je optužen za djelo neprijateljske propagande – iz člana 118. stav 1, izazivanje netrpeljivosti i razdora među narodima i narodnostima Jugoslavije i povreda ugleda države, njenih organa i predstavnika – iz člana 174. Krivičnog zakonika. Burek se tereti da je „u toku 1974. godine u više navrata u svom stanu u Tuzli i u Sarajevu u stanu Pašage Mandžića pred više lica negirao sistem samopravljanja, ističući da slabosti u jugoslovenskoj privredi prozilaze iz samoupravljanja, govoreći da u Jugoslaviji mnoge stvari ne idu dobro....“

Indikativno je da *Optužnica* nije ponudila niti jedan materijalni dokaz kojim bi teretila optužene članove tzv. Tuzlanske grupe. Za sve optužene, *optužnica* se izvodila isključivo iz izjava svjedoka sa druženja na kućnim sijelama i kafanskim sjedeljicama, a koje je Služba državne bezbjednosti – Centar Tuzla užurbano uzimala u januaru i februaru 1975. godine. Iako su članom 4. *Zakona o krivičnom postupku Jugoslavije* imali obavezu da u istražnom postupku osumnjičenima obrazlože za koja se djela terete u *optužnici*, istražitelji to nisu učinili, pa u prvo vrijeme osumnjičeni sa spiska Tuzlanske grupe nisu znali za razloge njihovog lišavanja slobode. Osumnjičenima je, usto, bila uskraćena stručna pomoć branioca za svo vrijeme istrage, kao i kontaktiranje sa porodicama.<sup>13</sup>

<sup>13</sup> Ove povrede pravnog postupka protiv osumnjičenih u aferi Tuzlanska grupa navodi dr. Salih Burek u svojoj dopuni žalbe Vrhovnom sudu Sarajevo 15. septembra 1975. na *Presudu* Okružnog suda u Tuzli.

Za potpuno razumijevanje političke prirode montiranosti čitavog procesa protiv Pašage i tzv. Tuzlanske grupe, sem potpunog odsustva materijalnih dokaza o inkriminaciji optuženih, odnosno formiranja optužbe isključivo na temelju iskaza svjedoka, jako bitna je i formalna strana dirigovanosti čitavog procesa. Sagledavamo je kroz dvije činjenice. Prvoj, po kojoj, kako četvrt stoljeća kasnije iznose dr. Salih Burek i Sulejman Konjhodžić: „Komitet Saveza komunista upućuje direktivu advokatskoj komori u Tuzli, odnosno advokatima, da se ne prihvataju odbrane optuženih (o ovome izjavu dao advokat Ibro Hrustemović, čiju je stručnu pomoć branioca Burek zvanično tražio za vrijeme istrage)“.<sup>14</sup> I drugoj, koja otkriva da se po optužene opterećujući iskazi svjedoka za antisamoupravna i nacionalistička djelovanja već nalaze u policijskom izvještaju ministra Mate Andrića, podnijetom na sjednici CK SK Bosne i Hercegovine od 14. februara 1975. godine, što nedvosmisleno upućuje da su ključni svjedoci bili instruisani o tome kako će svjedočiti, a neki od njih su, naprosto, samo čitali napisane im izjave. Svjedočenja nabrojanih svjedoka su davana krajem februara 1975. godine u Službi državne bezbjednosti, Centar Tuzla, dakle, pola mjeseca kasnije od formulacija inkriminiranih radnji optuženih datih na spomenutoj sjednici CK SK Bosne i Hercegovine.

Suđenje je trajalo po blic-postupku. Započelo je 11, a završilo 27. juna 1975. godine, dakle, uključujući i neradne dane, samo 17 dana, iako ovakvi procesi uobičajeno traju mjesecima, pa i godinama. Presuda Vijeće okružnog suda u Tuzli, kome je predsjedavala sutkinja Fetija Pašić, a sudije porotnici bili Andrija Bilandžija i Dragutin Jović, je pročitana u prisustvu optuženih i njihovih branilaca 30. juna, nakon čega su optuženi policijskim vozilima odvedeni u samice tuzlanskog zatvora, a od sutradan su osuđenici razvezeni po zatvorima u Zenici, Foči i Slavenskom Brodu, gdje će odslužiti izrečene kazne. Sudska presuda je, u doziranom novinskom izvještaju pisanom u SDB, javnosti biti objavljena u *Oslobođenju* 3. jula 1975. godine.

Presudom Vijeća okružnog suda u Tuzli dr. Salih Burek je osuđen na sedam, a kasnije mu je kazna preinačena na šest godina robijanja u Zenici. Burek je proglašen krivim što je u tu i tu, pred tim i tim, tad i tada rekao „da u SFRJ i organima vlasti ima neprijatelja, da neprijatelj sa tih pozicija utiče na društvene tokove i prilike kod nas, da je u našoj zemlji teška ekonomska situacija, da se u jugoslovenskoj privredi i ekonomici ne pitaju stručnjaci već političari i druga lica koja se ne razumiju u privredu i ekonomiku, da je zbog toga Jugoslavija prezadužena u inostranstvu, da u privredi vladaju anarhija i javašluk, da nema dovoljno planiranja, da tržišna privreda kakva je u Jugoslaviji vodi u anarhiju, da Jugoslaviju opterećuju potraživanja prema nerazvijenim zemljama, da u Jugoslaviji nema slobode mišljenja i borbe mišljenja, da je Franjo Herljević u vrijeme dok se nalazio na funkciji načelnika štaba TO zadužio Bosne i Hercegovine“ - sud na osnovu toga zaključuje da je govorio zlonamjerno i neistinito prikazivao

---

<sup>14</sup> Salih Burek i Sulejman Konjhodžić, Bilješka o Halidu Čokiću u: *Tri stoljeća porodice Čokić*, Medžlis Islamske zajednice Tuzla 1999, 159.

društveno-političke prilike u zemlji, čime je počinio djelo neprijateljske propagande iz člana 118. KZ stav 1. i širenje nacionalizma po članu 119. stav 1.

U prisjećanjima zatvorskih dana Salih Burek je nosio nekoliko slika košmara koje ga nisu napuštale do kraja života. Prva je ona da se u zatvorskoj sobi sa 170 zatvorenika, posuda za obavljanje nužde tokom noći, *kibla* kako su je zvali, nalazila tik uz njegov krevet, pa se može samo zamisliti poniženje koje je noću doživljao. Druga se tiče prisjećanja bahatosti policijskih „organa“ prema njegovoj supruzi, premetačinama stana, oduzimanja porodičnih slika, posmrtnica roditelja i rukopisa. Najgore mu je palo oduzimanje završenog rukopis udžbenika *Ekonomika rudarstva*, koji je profesor napisao za potrebe Rudarskog fakulteta u Tuzli, a posvetio svom u rudarskoj nesreći smrtno nastradalom bratu Sadiku.

### Kontraverze sudske optužbe protiv dr. Bureka

Posebno indikativan dio presude podveden pod krivično djelo neprijateljske propagande iz čl. 118. st. 1 Krivičnog zakonika je onaj koji govori o ekonomskim stavovima profesora Bureka. Ovaj dio je paradigmatičan primjer politički motiviranog sudskog procesa i karikaturnog provođenja metoda dokazivanja i utvrđivanja djela i krivice.

S jedne strane imamo, potpuno odsustvo materijalnih dokaza: dokazi za Burekove antisamoupravne stavove i kritike ekonomske politike socijalističke Jugoslavije dolaze isključivo od iskaza svjedoka i to, svjedoka iz zatvorenog, porodičnog prostora, nejasnih, izvučenih iz sjećanja, nesigurnih, često i kontradiktornih među sobom. Svjedočenja optužuju dr. Bureka za stavove o tome da:

- širi priču da slabost socijalizma proističe iz samoupravljanja,
- preferira centralistički sistem planiranja SSSR-a,
- govori o ekonomskoj krizi (teška ekonomska situacija),
- tvrdi da se u jugoslovenskoj privredi ne pitaju stručnjaci, već političari.
- Jugoslavija je prezadužena, a pomaže siromašne zemlje,
- u privredi vladaju anarhija i javašluk, tj. nema dovoljno planiranja,
- u Jugoslaviji buja inflacija,
- za slijevanje zemljišta u Tuzli odgovorni su lokalni političari.

Čak i da je iznosio „svoje stavove“ koje je „kritizerski iznosio u svom stanu u različitim prilikama pred više ljudi“... (str. 53 *Presude*), to samo po sebi opet nema ono čime pravnici konstruiraju krivični motiv i krivičnu posljedicu, jer i tadašnji Krivični Zakon ne poznaje „stavove“ koji ne mogu biti radnja izvršenog krivičnog djela pa čak ni bilo kojeg drugog elementa krivičnog zakona.

S druge strane, Burekovi jasno određeni stavovi izrečeni u javnom prostoru, koji su sasvim suprotni onim u iskazima onih koji svjedoče protiv njega, a radi se o njegovim predavanjima studentima, ili još preciznije u njegovom pisanom,

naučnom opusu, ne samo da se ne uzimaju u obzir, nego se u pervertiranom pristupu suda ovi stavovi prof. Bureka prikazuju mimikrijskim – karijerističkim. Dakle, optužba i presuda su unaprijed konstruirani i krivičnopravno kontradiktorni: javno izrečeni stavovi, članci i studije dr. Bureka nisu validni kao dokaz, a iskazi svjedoka, dati u polovičnim prisjećanjima su validni. Ne samo pravna antilogika već i krajnja iznevjerenost etičkih principa svake ljudskosti!

Nekoliko rečenica o dokazima materijalne prirode: Burekovi stavovi o samoupravljanju i ekonomskoj politici, objavljeni u člancima u sarajevskom „Pregledu“ tokom 1974. godine. Burekova naučno fundirana ekonomska misao u njegovim javno objavljenim radovima se temelji na nekoliko karakterističnih tema:

Prvo, opadanje stope jugoslovenskog ekonomskog rasta i sporo zapošljavanje pretpostavlja nužnost provođenja makroekonomske stabilizacije po principu kombinovanja administrativnih i samoupravnih odluka. Uvođenje u mehanizam stabilizacije samoupravnih odluka, za koje se dr. Burek zalaže, jasno govori da dr. Burek stoji na pozicijama samoupravljanja u Jugoslaviji, pa otpadaju optužbe da je krivio samoupravljanje za ekonomski neuspjeh socijalističke Jugoslavije. Također, čovjek koji razvija teze o makroekonomskoj stabilizaciji, naprosto, ne može biti u funkciji defetizma i „širenja priča“ o dubini ekonomske krize, što mu se u presudi određuje, a prije toga u iskazima nekih svjedoka spočitava.

Drugo, dr. Burek se izričito opredjeljuje za „poštivanje ekonomskih zakonitosti.“ Čovjek koji se zalaže ekonomske zakonitosti ne može biti za centralizovani sistem, jer je djelovanje/poštovanje ekonomskih zakonitosti (odnos ponude i potražnje) obilježje tržišne ekonomije. Dr. Burek kaže da se na ekonomskim zakonitostima zasniva robna proizvodnja, što je samo drugi izraz za tržišnu ekonomiju. Izraz *tržišna ekonomija* je tada bio inkrimisan, pa dr. Burek upotrebljava sinonim – *robna proizvodnja*. U širem teorijskom diskursu samoupravljanje je oblik u kome djeluje ekonomija „tržišnog socijalizma“ (čuveni ekonomist Branko Horvat je imao tezu o samoupravljanju kao kvazi tržištu).

Treće, dr. Burek se zalaže za dosljednu raspodjelu prema radu, što je suprotno centralističkom sistemu SSSR-a koji se bazira na mehanizmu veće ili manje uravnilovke.

Četvrto, po dr. Bureku dohodak predstavlja osnovni motiv privređivanja samoupravne privrede i čini svojevrsan društveno-ekonomski odnos svojstven samoupravnom socijalizmu.

Peto, dr. Burek teorijski fundira opravdanost osnivanja osnovnih organizacija udruženog rada argumentima veće rentabilnosti u manjim preduzećima. Ovu tezu potvrđuje svojim istraživanjima jugoslovenske privrede u periodu 1967-1972. godine, pokazujući da je neto-prodakt po zaposlenim najveći u manjim preduzećima (do 15 radnika).

Šesto, udruživanje rada i sredstava društvene reprodukcije u konceptu RO – put je po dr. Bureku za obuzdavanje anarhije, za skladnije planiranje i programiranje rada i razvoja, uz uvažavanje ekonomskih zakonitosti.

I sedmo, u Burekovim radovima se obrađuje inflatorni rast dohotka, a njegova kritika je usmjerena na izvore inflacije i one subjekte koji svojim djelovanjem pospješuju inflaciju.

Mnogim Burekovim ekonomskim stavovima dato je za pravo na Savjetovanju jugoslovenskih ekonomista u Dubrovniku (20-21. februar 1975), kada se raspravljalo o *Koncepciji dugoročnog razvoja Jugoslavije do 1985. godine*, dakle baš u dane njegovog hapšenja u Tuzli.

## Umjesto zaključka

Objektivna i cjelovita historizacija Pašage Mandžića i dr. Saliha Bureka, ali i ostalih iz tzv. Tuzlanske grupe sastavni je dio dostizanja *tranzicione pravde* kao mehanizma za utvrđivanje istine o postupanjima prema prošlim kršenjima ljudskih prava u društvima u tranziciji. Svjesni svojih neetičnih političkih ponašanja mnogi ondašnji partijski i državni funkcioneri su u talasu demokratizacije 90-tih godina trgali kompletne stranice iz partijskih izvještaja i scenografskih zapisnika kako bi zameli svoj trag denuncijatora politički i pravno nevinih ljudi.

Tranziciona pravda je povezana i sa pitanjem historijske rehabilitacije ovih ljudi, koja nije usmjerena na revizionizam za obračun s nepoželjnom prošlošću, jer Pašaga Mandžić i akteri Tuzlanske grupe nisu ideološki protivnici socijalizma, već njegovi posvećeni pripadnici. Oni su žrtve montiranog političkog i sudskog procesa od strane određene lokalne i republičke nomenklature i kao takvi potražuju postupak pune historijske valorizacije i zaslužene tranzicione pravde.

## Summary

Objective and complete history of Pasaga Mandzic and Dr. Salih Burek, as well as others from the so-called Tuzla Group is an integral part of achieving transitional justice as a mechanism for establishing the truth about the actions towards past human rights violations in transition societies. Aware of their unethical political behavior, many of the party and state officials in the 1990s tear down complete pages from party reports and scenographic records in the wake of democratization in order to change their trace of denunciators of politically and legally innocent people. Transitional justice is also related to the question of the historical rehabilitation of these people, which is not directed at revisionism for the settlement of an undesirable past, since Pasaga Mandzic and the Tuzla group's members were not ideological opponents of socialism, but his dedicated members. They are victims of the mounted political and judicial process by a certain local and republican nomenclature and, as such, require a process of full historical valorization and deserved transitional justice.